

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

© Вербицька Г.Л., Чапран С.П., 2008

Визначено сутність категорії «іноземні інвестиції», чинники, які впливають на мотивацію та напрями міжнародного інвестування, проаналізовано іноземні капіталовкладення в економіку України та розроблено пропозиції та рекомендації щодо формування оптимальної інвестиційної політики держави, яка б сприяла активізації іноземних інвестицій у вітчизняну економіку.

In the article essence of category is specified «foreign investments», certainly factors which influence on motivation and directions of the international investing, the analysis of foreign capital investments is conducted in the economy of Ukraine and suggestions and recommendations are developed in relation to forming of optimum investment policy of the state which would be instrumental in activation of foreign investments in a domestic economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Стрімкий розвиток ринкових відносин в Україні неможливий без значних фінансових вливань в економіку та безперервного і швидкого кругообігу капіталу. Тому актуальною є проблема пошуку можливих джерел формування інвестиційних ресурсів, серед яких особливого значення для національної економіки набувають іноземні інвестиції. Вони є вкрай необхідними вітчизняній економіці, оскільки без сторонньої допомоги і кредитів, серйозних валютних ін'єкцій з боку розвинутих країн сьогодні прорив у технологіях, якості, структурній перебудові, вирішенні соціальних проблем здійснити просто нереально. Водночас надмірний обсяг інвестиційної діяльності з-за кордону робить національну економіку залежною від іноземного капіталу, що може призвести до повної втрати економічної незалежності. Тому проблема залучення і впливу іноземних інвестицій в економіку України є дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Дослідженням впливу іноземних інвестицій на економічний розвиток України займалися багато вітчизняних вчених-економістів, зокрема Л.М. Борщ [2], Н.М. Гайдис [4], Б.В. Губський [6], А.П. Дука [7], Т.В. Майорова [8], А.А. Пересада [10] та ін.

Водночас проведені дослідження показали, що обсяги залучення іноземного капіталу в економіку країни є досить незначними. Тому виникає об'єктивна потреба в наукових дослідженнях щодо активізації вітчизняних інвестиційних процесів за рахунок коштів іноземних інвесторів для вирішення задач стабілізації і піднесення економіки України.

Цілі статті. Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем залучення і використання іноземних інвестицій зумовлює постановку таких цілей:

- уточнити сутність категорії «іноземні інвестиції»;
- визначити чинники, які впливають на мотивацію та напрями міжнародного інвестування;
- проаналізувати іноземні капіталовкладення в економіку України;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо формування оптимальної інвестиційної політики держави, яка б сприяла активізації іноземних інвестицій в вітчизняну економіку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Іноземні інвестиції відіграють важливу роль в економічному розвитку будь-якої країни незалежно від рівня її економічного розвитку.

У світовій практиці під іноземними інвестиціями розуміють вкладення за кордоном, які передбачають тим чи іншим чином контроль інвестора за підприємством, в яке вони вкладені. Розрізняють фінансові (придбання цінних паперів) і реальні інвестиції (вкладення капіталу в промисловість, сільське господарство, будівництво тощо).

Говорячи про іноземні інвестиції, необхідно насамперед розмежовувати державні та приватні інвестиції.

Державні інвестиції – це позики, кредити, які одна держава або група держав надає іншій державі. У цьому випадку йдеться про відношення між державами, що регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного права.

Під приватними розуміють інвестиції, які надають приватні фірми, компанії чи громадяни однієї країни відповідним суб'єктам іншої країни.

Відповідно до чинного законодавства іноземні інвестиції на території України можуть здійснюватися у вигляді [1]:

- іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України;
- валюти України – при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об'єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток;
- будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних із ним майнових прав;
- акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн), виражених у конвертованій валюті;
- грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями;
- будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експертною оцінкою в Україні, зокрема легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо;
- прав на здійснення господарської діяльності, зокрема права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни-інвестора або міжнародними торговельними звичаями;
- інших цінностей відповідно до законодавства України.

На мотивацію та напрями міжнародного інвестування впливають багато чинників. На рівні взаємовідносин «держава-інвестор» – «держава-реципієнт» вирішальне значення мають такі з них:

- політико-економічні: політична стабільність; ступінь втручання уряду в економіку; ставлення до зарубіжних та іноземних інвестицій; дотримання положень міжнародних договорів;
- ресурсно-економічні: наявність природних ресурсів; демографічна ситуація; географічне положення;
- загальноекономічні: темпи економічного зростання; співвідношення споживання і заощаджень; ставка позичкового відсотка; норма чистого прибутку; рівень і динаміка інфляції; конвертованість валюти; стан платіжного балансу.

У ширшому спектрі на міжнародний інвестиційний рух капіталів впливають:

- стан розвитку світової економіки, міжнародних інвестиційних ринків;
- стабільність світової валютної системи;
- розвиток інвестиційної інфраструктури та інші.

Оскільки сьогодні існує обмеженість внутрішніх інвестиційних резервів, яка заважає вирішувати завдання структурної перебудови економіки та забезпечення стабільного зростання, то потреба залучення коштів іноземних інвесторів є вкрай гострою. Однак сьогодні в джерелах формування інвестиційних ресурсів України об'єм іноземних інвестицій є дуже мізерним. У 2006 році величина іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій становила тільки 3,4% (див. табл. 1) [3].

Таблиця 1

**Інвестиції за джерелами фінансування у фактичних цінах (млн. грн.)
та у відсотках до загального обсягу**

Джерела	Роки						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Кошти державного бюджету	1210 5,1%	1749 5,4%	1863 5,0%	3570 7,0%	7945 10,5%	5077 5,5%	9605 6,5%
Кошти місцевих бюджетів	975 4,1%	1332 4,1%	1365 3,7%	2095 4,1%	3544 4,7%	3915 4,2%	6732 4,5%
Власні кошти підприємств та організацій	16198 68,6 %	21770 66,8%	24470 65,8%	31306 61,4%	46685 61,7%	53424 57,4%	89136 59,8%
Кошти іноземних інвесторів	1400 5,9%	1413 4,3%	2068 5,6%	2807 5,5%	2695 3,6%	4688 5,0%	5094 3,4%
Кошти населення	1176 5,0%	1415 4,4%	1573 4,2%	1822 3,6%	2577 3,4%	3091 3,3%	5110 3,4%
Кредити банків та інші позики	391 1,7%	1400 4,3%	1985 5,3%	4196 8,2%	5735 7,6%	13740 14,8%	21256 14,3%
Інші джерела фінансування	2279 9,6%	3494 10,7%	3854 10,4%	5215 10,2%	6533 8,5%	9161 9,8%	12036 8,1%

Отже, як видно з табл. 1, головним джерелом фінансування інвестиційних проектів є власні кошти підприємств та організацій, тобто амортизаційні відрахування й невелика частка чистого прибутку підприємств. А якщо врахувати, що в Україні понад 30% збиткових підприємств, то зрозуміло, що для вирішення завдань структурної перебудови економіки та забезпечення стабільного зростання внутрішніх інвестиційних ресурсів є просто недостатньо.

Світовий досвід показує, що країни з перехідною економікою не в змозі самостійно швидко і ефективно вирішити проблеми економічного росту без залучення і ефективного використання іноземних інвестицій. З підвищеною інвестиційною активністю пов'язується і відомий економічний феномен останнього періоду – бурхливе економічне піднесення «нових індустріальних країн» Азії: Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу. У тому ж контексті нині можна говорити вже і про Таїланд. У цих країнах за відносно стислий термін створено стабільні економічні структури з досить великим і динамічним експортним потенціалом, здатним швидко адаптуватися до кон'юнктури світового ринку, що змінюється, перехід до фронтального розвитку сучасних наукомістких галузей економіки.

Згідно з розрахунками вітчизняних економістів, орієнтація тільки на внутрішні резерви може призвести до того, що період відродження української економіки триватиме понад 20 років. Водночас потреба у кредитних ресурсах тільки для підтримки дотаційних галузей більш як утричі перевищує кредитні можливості України. Позитивним фактором сьогодні є збереження тенденції росту прямих іноземних інвестицій в економіку України (рисунок) [11].

Основні країни-інвестори економіки України – Німеччина (26,5%), Кіпр (14,2%), Австрія (7,6 %), Великобританія (7,4%) [3].

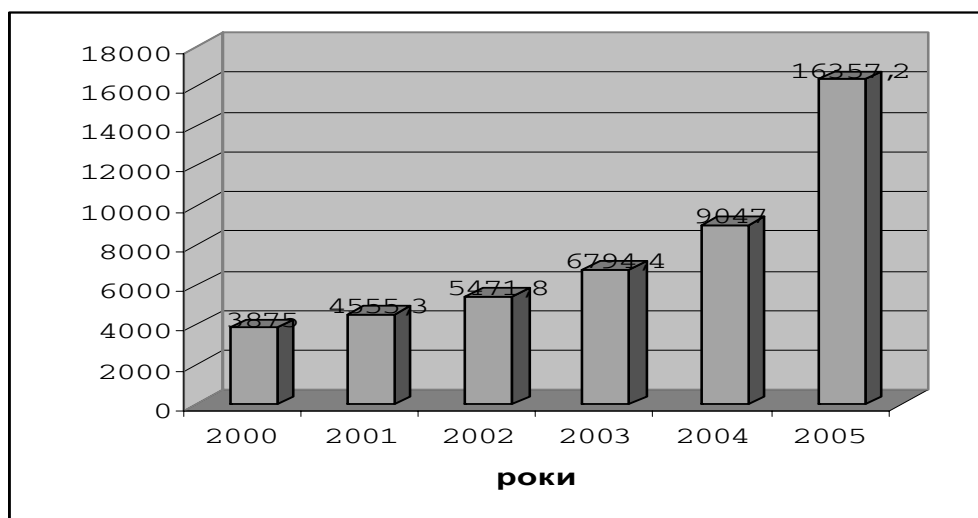

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в економіку України, млн. дол. США

Водночас нерезидентами у 2005 році вилучено капіталу на суму 375,2 млн. дол.. Найбільше зріс капітал нерезидентів з Німеччини – на 4851,8 млн. дол., Австрії – на 1062,5 млн., Кіпру – на 460,6 млн., Сполученого Королівства – на 199,9 млн., США – на 183,5 млн., Британських Віргінських островів – на 106,5 млн., Нідерландів – на 84,6 млн., Російської Федерації – на 78,9 млн., Белізу – на 49,2 млн., Гібралтару – на 36 млн., Польщі – на 29,3 млн., Данії – на 24 млн. дол. [12].

В січні–грудні 2007 року за повідомленням Держкомстату чистий приплив прямих іноземних інвестицій в економіку України становив 7, 882 млрд. дол. США порівняно з 4, 296 млрд. дол. США за весь 2006 рік. За дванадцять місяців минулого року в підприємства України було вкладено 8, 711 млрд. дол. США нового капіталу, але водночас інвестори вивели 1, 179 млрд. дол. США. Держкомстат скорегував суму з урахуванням й інших факторів. За станом на 1 січня 2008 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, укладених за весь період незалежності України з 1991 року, досяг 29,489 млрд. дол. США, або 636,5 дол. США на душу населення. Для порівняння ще у 1999 році на душу населення припадало прямих іноземних інвестицій в Угорщині – 1588 дол. США, Словенії – 850 дол. США, Чехії – 631 дол. США, Естонії – 533 дол. США [13].

У галузевому перерізі іноземні інвестиції спрямовуються насамперед у: харчову промисловість (21%), внутрішню торгівлю (16%), фінансову сферу (8,5%), машинобудування і металообробку (8%), хімічну промисловість (7%), будівництво (4%).

Серед регіонів провідні місця за обсягами інвестицій займають м. Київ (26,1% обсягу іноземного капіталу в економіку країни), Дніпропетровська (11,0%), Харківська (4,8%), Київська (4,2%), Донецька (4,0%) та Одеська (3,3%) області [8].

Інвестиції з України в 2007 р. збільшилися на 5 млрд. 952, 8 млн. дол. США., що є найвищим показником від 1995 р. На 1 січня 2008 р. вони становили 6 млрд. 196, 1 млн. дол. США порівняно з 243,3 млн. дол. США на 1 січня 2007 р. З них 94% усіх українських інвестицій, або 5 млрд. 825 млн. дол. США, припадає на офшорну зону Кіпр (4,4 млн. дол. на 1 січня 2007 р.). Друге місце посідає Росія, куди вкладено 148,6 млн. дол. США від 1995 р. [14].

Позитивними моментами у залученні іноземних інвестицій в Україну є: вигідне географічне розташування, потенційно великий ринок, висока кваліфікація робочої сили та її відносна дешевизна; низький курс національної валюти; можливість вивезення прибутку.

Загалом можна зазначити формування певних тенденцій, які тією чи іншою мірою якісно характеризують розвиток іноземного інвестування в Україні:

- переважання партнерів із країн, які розвиваються (за кількістю інвестицій) і партнерів із промислово розвинених країн (за обсягом інвестицій);
- поступове збільшення частки інвестицій із країн СНД;

- реалізація сумісних інвестиційних проектів, як правило, на двосторонній основі;
- орієнтація підприємств з іноземним капіталом на виробництво товарів, якими світові ринки практично насичені, і на сферу послуг;
- обережність західних партнерів відносно збільшення інвестицій, що обумовлено відсутністю надійних гарантій щодо їх захисту, наявністю прямого і непрямого контролю за такими інвестиціями, відсутність стратегії і тактики виходу на практично невідомий і раніше закритий ринок;
- активність малих закордонних фірм, які орієнтовані на швидку віддачу невеликих інвестицій або вигоду від разових операцій, по суті посередницьких або відверто спекулятивних, а також компаній-аутсайдерів, які не витримали конкуренції в своїх ринках;
- нерівномірність розподілу інвестицій по галузях і регіонах України, їх зосередженість в промислових центрах України, переважно в Києві;
- велика питома вага майнових вкладів іноземних інвестицій у загальних об'ємах інвестицій, слабе використання механізмів фінансового ринку для інвестування [5].

Незважаючи на очевидні позитивні зрушення у поживленні інвестиційних процесів, Україна сьогодні не є інвестиційно привабливою порівняно не тільки з країнами із розвинутою ринковою економікою, а й з окремими східноєвропейськими країнами. Це пов'язано з впливом таких чинників, як: відсутність надійного законодавства, яке б захищало права приватних інвесторів; відсутність механізму реалізації наявних нормативних актів; неточність податкового регулювання і його непередбачуваність навіть протягом року; відсутність ефективної інфраструктури для іноземного підприємництва; економічна і політична нестабільність (до економічних факторів, що не сприяють покращенню інвестиційного клімату в нашій державі, можна віднести, нестабільну систему зовнішньоекономічної діяльності; замкненість української економіки на державах СНД, з якими зв'язки зараз порушено; незбалансованість економіки; неконвертованість національної валюти і непевність валютного ринку. Що стосується політичної нестабільності, то в Україні вона характеризується насамперед частою зміною уряду та змінами в інших ешелонах влади, корумпованістю владних структур, невизначеністю економічної стратегії); погана матеріально-технічна база і нерозвиненість інфраструктури; негативні фактори соціального характеру – це насамперед безробіття, зубожіння населення, розпад багатьох громадських структур тощо; фактична відсутність професійно підготовлених інформаційних і консультативних інфраструктур позбавляє інвестора точної економічної і правдивої, науково обґрунтованої інформації, що не дає йому змоги прийняти ефективні управлінські рішення; негативні геополітичні фактори, а саме: територіально-етнічні конфлікти, суперечки, сепаратистські виступи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Іноземні інвестиції відіграють значну роль в економічному розвитку будь-якої держави незалежно від рівня її економічного розвитку та сприяють економічному зростанню приймаючої економіки на основі ефективнішого використання національних ресурсів.

Діяльність іноземних інвесторів вирішує окремі соціальні проблеми. Певною мірою – проблему зайнятості, створюючи нові робочі місця. Іноземні компанії беруть участь у формуванні загального рівня заробітної плати, оскільки частина працівників приймаючого господарства зайнята на їх підприємствах. Дочірні компанії і філії впливають на формування попиту на робочу силу з боку національних фірм і на рівень оплати місцевих працівників. Іноземний капітал змінює умови конкуренції місцевих виробників і цим непрямим шляхом також впливає на рівень оплати праці в приймаючій економіці.

Оптимальна інвестиційна політика щодо активізації притоку іноземних інвестицій в Україну має повинна ґрунтуватися на таких засадах:

- створення стабільного законодавства, яке має забезпечувати державні гарантії захисту іноземних інвестицій протягом тривалого часу;

- сприяння залученню прямого продуктивного іноземного капіталу до сфери матеріального виробництва та встановлення державного контролю за його використанням;
- створення сприятливих умов для розвитку спільних підприємств, які займаються виробництвом;
- створення спільних підприємств за так званою китайською схемою, яка передбачає з самого початку володіння контрольним пакетом акцій підприємства українською стороною; згодом, через 5–7 років, українськими мають бути 75% акцій, і ще через 10–12 років спільне підприємство стає повністю українським;
- заборона ввезення спільним підприємством застарілої продукції та технологій, які в розвинених країнах вважаються вичерпаними;
- розроблення та прийняття законодавчої бази щодо страхування ризиків спільних підприємств;
- розмежування в спільних підприємствах частки українських та іноземних партнерів відносно валюти та контролю за рухом української частки валюти з метою запобігання вивезенню її за межі країни.

Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо особливостей залучення та використання іноземних інвестицій буде надалі використано для розроблення методичних положень та рекомендацій щодо формування оптимальної інвестиційної стратегії промислового виробництва.

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року.
2. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика. – К.: Знання, 2005. – 470 с.
3. Ванькович Д.В., Демчишак Н.Б. Аналіз фінансових джерел формування інвестиційних ресурсів в Україні // Фінанси України. – 2007. – №2. – С. 72–84.
4. Гайдис Н.М. Інвестування. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2002. – 271 с.
5. Гранатуров В.М., Литовченко И.В. Управление предпринимательскими рисками: вопросы теории и практики. – Одесса: МЧП «Эвен», 2005. – 204 с.
6. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998. – 390 с.
7. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування. – К.: Каравела, 2007. – 424 с.
8. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
9. Папп В.В. Економіко-правове регулювання та стимулювання інвестиційного клімату в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Міжрегіональне співробітництво: стан та перспективи. – 2007. – Вип.4 (66). – С. 203–212.
10. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
11. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Під ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2006.
12. Федоренко В. Інвестиції та економіка України // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 12–16.
13. <http://www.korrespondent.net>.
14. <http://www.rbc.ua>.